

Sivas Müftüsi Nûman Efendi'nin Nâfile Namazlarda Kıraata Dair Risâlesi

Öz: Bu makalede Sivas Müftüsi Nûman Efendi'nin (1692-1768) dört rekatlı nâfile bir namazın bir veya birden fazla rekatinde kıraatın terki hâlinde doğacak fikhî sonuçlara dair kaleme aldığı risâlesi inceleme konusu yapılmıştır. Makalede müellifin kısaca hayatı ve ilmî kişiliğine dair verilen bilgilerden sonra risâlenin temel fizikî özellikleri, muhteva ve kaynakları ile takip ettiği metot üzerinde durulmuş, daha sonra nâfile namazlarda kıraatla ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Bu meyanda Nûman Efendi'nin telif ettiği risâlesine de temel teşkil eden dört rekât kılmak üzere niyet edilen nâfile bir namazda kıraatın terk edilmesinin, bu namazın sıhhatine ne şekilde etki edeceğine dair Hanefî mezhebinin kurucu imamı Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile öğrencileri Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'in (ö. 189/805) konuya ilişkin prensipleri de sunulmuştur. Daha geniş bir kitlenin yararlanabilmesi düşüncesiyle risâlenin tercümesi yapılmış, bu tercümeyle birlikte yer yer ilave bilgi ve açıklamalara da yer verilmiştir. Tercümeden sonra risâlede sıralanan on altı hâl, bir çizelge hâlinde özetlenmeye çalışılmıştır. Makaleye risâle etrafında genel bir değerlendirmeye son verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, namaz, nâfile, kıraat, butlân, fêsâd, Nûman Efendi, Sivas.

Muftî of Sivas Nu'mân Efendi's Pamphlet Regarding the Recitation in Supererogatory Prayers

Abstract: In this article, the pamphlet which Muftî of Sivas Nu'mân Efendi (1692-1768) wrote about leaving recitation of the Qur'ân in one or more rakahs of a four rakah nafl prayer is discussed. In the article, after the information about the life and scholarly personality of the author, the basic physical specification of the pamphlet, contents, source and the followed methods are introduced, and then general information about the recitation in nafl prayers is given. The principles of Abû Hanîfa with his students Abû Yûsuf and Imam Muhammad on how will the leaving of recitation of the Qur'ân in a four rakah nafl prayer, effects the correctness of the prayer, which also are the basis of Nu'mân Efendi's pamphlet, are presented. The translation of the booklet was made with the idea of making it beneficial to a wider audience, and additional information and explanations were made partly within this translation. After the translation, the sixteen cases listed in the booklet were tried to be summarized as a chart.

Keywords: Jurisprudence, prayer, nafl prayer, reading Qur'ân in prayer, invalidity, corruption, Nu'mân Efendi, Sivas.

A. Araştırma ve Değerlendirme

Giriş

Namaz, bütün ibadetleri bünyesinde barındıran (*câmi'ü cemî'i'l-ibâdât*), temizlik ve güzellik kaynağı,¹ her türlü kötülüğe engel olan,² kişiye cömertlik kazandıran, kötülöklere ve zorluklara karşı direnme gücü sağlayan,³ kişiye manevi huzur ve moral kazandıran,⁴ mü'minin mîracı ve dinin direği⁵ olarak vâsfedilen çok yüce bir ibadettir. Namazın bu müstesna konumundan dolayı Hz. Peygamber, “Gözümün aydınlığı, huzurum, neş'em namazdır”⁶ buyurmuştur.

Böylesine bir ibadetin kabule şâyan olması, bütün erkân ve şartlarının hakıyla ifa edilmesiyle mümkündür. Bahse konu risâlede de dört rekat kılınmak üzere başlanan nâfile bir namazda kıraat meselesi konu edilmiş, kıraatın bir veya daha fazla rekatlarda terk edilmesi hâlinde bu namazın sıhhat durumunun ne olacağı, Hanefî mezhebinin kurucu imamı Ebû Hanîfe ile onun öğrencileri Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşleri etrafında açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. İlk olarak İmam Muhammed'in *Câmi'u's-şâğîr*'inde özlü bir şekilde yer alan⁷ bu meselenin daha sonraki kaynaklarda ayrıntılı olarak ele alınarak izah edilmek istendiği görülür. Fıkıh kitaplarında genelde sekiz madde altında ele alınan kıraat meselesi, “el-Mes'eletü's-semâniyye” (المسألة الثمانية) veya “el-Mesâilü's-sitte 'aşriyye” (المسائل الستة عشرية) adıyla meşhur olmuştur.⁸ Fıkıh kaynaklarında de-
tayda veya yöntemde bazı farklılıklar söz konusu olduğundan meselenin anlaşılması noktasında da birtakım zorlukların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu

1 el-Mâide 5/6; et-Tevbe 9/108; el-A'râf 7/206.

2 el-Ankebût 29/4.

3 el-Bakara 2/45, 153; el-Me'âric 70/19-23.

4 el-Hacc 22/77.

5 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/231, 237; Tirmizî, “İmân”, 8.

6 Nesâî, “İşretü'n-nisâ”, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/128, 199, 285.

7 Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad Şeybânî, *el-Câmi'u's-şâğîr* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1406/1986), 98-99.

8 Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u's-şanâi' fi tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/293; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd Bâbertî, *el-İnâye 'ale'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/459; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1990), 2/636; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 2/31 vd.

zorluklar, kimi müellifler tarafından da ifade edilmiştir. Bu cümleden olarak Aynî (ö. 855/1451), metnin yani *el-Hidâye*'nin başka, şerhin başka vadide dolaştığından bahisle meselenin karmaşık bir hâle getirildiğine dikkat çekmiş,⁹ İbn Nüceym ise meselenin 'Înâye'de¹⁰ mücmel olarak yer aldığını söyleyerek bu konuyu mufassal ve açık seçik bir şekilde arz etmeyi Cenab-ı Hakk'ın kendisine müyesser kıldığını iddia etmiştir.¹¹

Müellif Nûman Efendi'nin de benzer gerekçelerle bu risâleyi kaleme aldığını görüyoruz. Bununla birlikte yerinde görüleceği üzere müellifin risâlesinde de birtakım hataların bulunduğu görülmektedir.

1. Müellif ve Esere Dair

1.1. Nûman Efendi

Nûman Efendi, meşhur birçok âlim, şair, edip ve sanatkâr yetiştiren, Yavuz Sultan Selim zamanında Buhara'dan Sivas'a göç eden ve Sarıhatipzâdeler, Sarıhatipler, Müftî Efendiler, Şeyhzâdeler, Saçlı Efendiler isimleriyle anılan bir aileye mensuptur.

Sarıhatipzâde ailesinin yetiştirdiği müstesna şahsiyetlerden biri olan Nûman Efendi, 1692 veya 1696 yılında Sivas'ta doğmuştur. Babası şair, müderris, müftî ve Ulu Cami'nin mütevellîlerinden Şeyh Ahmed Hamdi Efendi, annesi ise Köprülü sülalesine mensup Aîşe Hatun'dur. Aynı zamanda bir şair olan ve şiirlerinde Sâbit mahlasını kullanan Nûman Efendi'nin bu mahlası tercih edişinde, asıl adı Nu'mân b. Sâbit olan İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye olan saygı ve sevgisinin âşikâr bir rolü vardır. Bu mahlası aldıktan sonra Nûman Sâbit adıyla şöhret bulan müellifin Esad Muhammed ve Emin isimlerinde iki de oğlu bulunmaktadır.

Nûman Sâbit Efendi, 1757 yılında Ulu Cami yanında kendi adıyla anılan bir kütüphane ile bir de çeşme yaptırmıştır. 1182/1768 tarihinde vefat eden müellifin mezarı da kurduğu bu kütüphane ile çeşme arasında, bugün Ulu Cami yakınlarında yer alan aile kabristanındadır. Nûman Efendi'nin en büyük eseri sayılan ve vefatın-

9 Aynî, *el-Binâye*, 2/636.

10 Bâbertî, *el-Înâye*, 1/456-459.

11 Zeynüddîn b. İbrâhim İbn Nüceym, *el-Baḥru'r-râ'ik şerḫu Kenzi'd-dekâ'ik* (Beyrut: Dâru'l-Ma'ri-fe, 1413/1993), 2/66.

dan hemen önce, 1180/1767 yılında tesis ettiği bu kütüphanenin Sivas'ta kurulmuş ilk vakıf kütüphanesi olduğu belirtilmektedir. O, bu kütüphaneye hem ecdadından kalan kitapları hem de bizzat kendi kitaplarını vakfetmiştir.¹²

Sivas müftüsü olarak da görev yapan Nûman Efendi'nin fıkıh, kelâm ve tasavvufa dair ekseriyetle risâle şeklinde kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır. *Du'âu enbiyâ ve evrâdü'l-aşfiyâ*, *Hizbü'l-bağr*,¹³ *Risâle-i Hacc-ı Ekber*,¹⁴ *Risâle-i Hüsün-Kubuh*,¹⁵ *Risâle fi hakki'l-i'tikâf*,¹⁶ *Risâle fi hakki's-şîr*,¹⁷ *Risâletü's-selâmiyye*,¹⁸ *Risâletü'l-fürâsiyye*, *Mes'eletü'l-ferâdisiyye* ve üzerinde çalıştığımız *el-Mesâilü's-sitte-te 'aşeriyye* adlı risâlesi bunlar arasındadır.¹⁹ Nûman Efendi'nin ayrıca müstakil bir mi'râciyesi,²⁰ Abdülvehâb Gâzi Mersiyesi ile bazı gazel ve kasideleri de mevcuttur.

- 12 Bahse konu vakıf hakkında geniş bilgi için bk. Salih Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid el-Hac Numan Efendi", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 181-231.
- 13 *Du'âu enbiyâ ve evrâdü'l-aşfiyâ* ile *Hizbu'l-bağr* adlı risâlelere dair çalışma için bk. Kadir Özköse, "Numan Efendi'nin İki Risâlesi Çerçevesinde Tasavvufi Görüşleri", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 331-352.
- 14 Bk. Abdullah Kahraman, "Sivash Numan Efendi ve Yevmu'l-Hacci'l-Ekber adlı Risalesi", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 273-286.
- 15 Bk. Kazım Arıcan, "Numan Sabit'in Husun ve Kubuh Risâlesi", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 313-321.
- 16 Bk. Ünal Kılıç, "Numan Efendi'nin Risâletü'l-İ'tikâfiyye Risâlesinin Metot ve Muhteva Bakımından İncelenmesi", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 301-312.
- 17 Bk. Galip Yavuz, "Risâletün fi Hakki's-şîr", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 323-329.
- 18 Bk. Halis Demir, "Numan Sabit'in Selam Risalesi", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 287-299.
- 19 Numan Efendi'nin hayatı hakkında bk. Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Şairleri* (Sivas: Kâmil Matbaası, 1948), 168; İbrahim Aslanoglu, *Sivas Meşhurları* (Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 2/331 vd.; Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid el-Hac Numan Efendi", 179-194; İsmail Hakkı Uzunçarşılı - Rıdvan Nafiz Edgüer, *Sivas Şehri*, haz. Recep Toparlı (Sivas: Dilek Matbaacılık, 1998). 173-174; Alim Yıldız, "Sarıhatipzâde Ailesi Şairleri", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 92-98.
- 20 Bu mi'râciyeye dair çalışma için bk. Hakan Yekbaş, "Sarıhatipzâdelere Numan Sâbit Efendi ve Bilinmeyen Mi'râciyesi", *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzadeler*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 233-266.

1.2. Risâlenin Temel Özellikleri

Nûman Efendi'nin bu risâlesi, Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'nin Fıkıh kitapları bölümü (297.5) 189/4 numarada *Mesâilü sittetü 'aşer fi'l-Ḥalebî* adıyla kayıtlıdır. Fakat risâlenin kendisinde böyle bir başlık yer almamaktadır. İlgili nüsha 8,5 x 14,7; 14,3 x 21,5 ebadında olup, 31a-33a arasındaki 3 varaktan oluşmaktadır. Yazmadaki satır sayısı ise on dokuzdur. Risâlenin içerisinde yer aldığı cilt deri olup, metin nesih hat ile açık ve belirgin bir şekilde yazılmıştır.

Müstensihi belirli olmayan bu nüshada –ilgili noktalarda da belirtileceği üzere– yer yer yazım ve gramer hataları bulunmaktadır. Bu hususların yakından görülebilmesi düşüncesiyle tarafımızdan yeniden dikte edilen metinde, yazma nüshada eksik kalan, hatalı yazılan veya izaha muhtaç hususlara dipnotlarda işaret edilmiştir.

1.3. Yazılış Gerekçesi

Müellif, risâlenin yazılış gerekçesini izah sadedinde, bir kısım dostlarının kendisinden *Ḥalebî*'deki “Nâfileler Faslı”nda yer alan on altı mesele ile bu meseleler arasındaki “*İmam'ın görüşü (ilkinde) ilki gibi, ikincide ise ikinci gibidir*” cümlesinin ne anlama geldiğini ve üç müctehidin bu meseledeki ittifak ve ihtilaf gerekçelerinin neler olduğunu sorması üzerine bu metni kaleme aldığını belirtmiştir.

1.4. İçerik

Az önce de belirtildiği üzere müellif bu risâlesinde nâfile namazlarda, özellikle de dört rekatlı nâfile namazlarda kıraatın tamamen veya kısmen terk edilmesi durumunda namazın geçerli olup olmayacağına dair Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed arasındaki görüş farklarını konu edinmektedir. Bahse konu mesele, toplam on altı maddeden oluşmakta olup, bunların hepsi de Hanefî mezhebinde nâfile namazların bütün rekatlarında kıraatın farz hükmünde olduğu kabulüne dayanmaktadır. Bu hususların ayrıntılı olarak zaptedilebilmesi kolay olmadığından ve bazı kaynaklarda meseleye kapalı olarak yer verildiğinden, kendisine gelen talepler üzerine müellifin konuyu açıklığa kavuşturmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

1.5. Kaynakları

Risâle dahilinde müellifin fazla kaynağa atıf yapmadığı görülmektedir. Metnin odağında *Ḥalebî* adlı fıkıh kitabında muğlak olarak yer alan ve anlaşılmasında zorluk çekilen

birtakım ifadeler bulunmaktadır. Müellif, *Halebî*deki bu kapalılıkların giderilmesi konusunda *Hidâye* ve *Dürer* adlı eserlerden yararlandığını ifade etmektedir. Risâlede atıfta bulunulan başlıca kaynaklara kısa başlıklar altında temas etmemiz yerinde olacaktır.

1.5.1. *Halebî kebîr*

Eser, yirmiye yakın telifi bulunan İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî (ö. 956/1549) tarafından yazılmıştır. Orijinal adı *Ġunyetü'l-mütemellî fi şerhi Münyeti'l-muşallî* olan bu eser, Sedîdüddîn Kâşgarî'nin (ö. 705/1305) *Münyeti'l-muşallî*'si üzerine yazılan bir şerhtir. Tahâret ve namaz konularını Hanefî fihhına göre ayrıntılı olarak ele alan bu eser, *Halebî kebîr* adıyla şöhret bulmuş, uzun süre medreselerde ders kitabı olarak okutularak büyük bir teveccühe mazhar olmuştur. Öyle ki her Müslümanın yılda bir defa bu eseri okuması, namazın sıhhat şartı olarak görülmüştür. Bu eserin *Halebî şağîr* olarak tanınan bir de ihtisar edilmiş hâli bulunmakta olup, bunun da yaygın olarak tedris edildiği bilinmektedir. Özgün adı ise *Muhtaşaru Ġunyeti'l-mütemellî*'dir.²¹

1.5.2. *el-Hidâye*

Burhânüddîn el-Mergînânî (ö. 593/1197) tarafından kaleme alınan bu eser, Hanefî fihhinin en meşhur, muteber ve temel muhtasar kaynakları arasında yer almaktadır. *el-Hidâye*, müellifin, Kudûrî'ye ait *el-Muhtaşar* isimli eseri ile Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'us-şâğîr*'inde mevcut olan meseleleri bir araya getirmek suretiyle kaleme aldığı *Bidâyetü'l-mübtedâ* adlı eserin bir şerhi mahiyetindedir. On üç yılda tamamlanan eserde müellif, ilmî kudretini ispatlamış, konuları derli toplu olarak ele alması ve üslûbunun güzelliği itibarıyla metin, hatırı sayılır bir itibar görmüştür. Eserde sıkça İmam Şâfi'nin, kimi zamansa İmam Mâlik'in görüşlerine yer verilmiştir.

el-Hidâye üzerine altmış civarında şerh ve hâşiye yazılmıştır. İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) tarafından yazılan *Fetihü'l-kadîr*, Ekmeleddîn el-Bâbertî (ö. 786/1384) tarafından yazılan *el-İnâye*, Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451) tarafından yazılan *el-Binâye*, Hüsâmüddîn es-Siğnâkî (ö. 714/1314) tarafından yazılan *en-Nihâye ve Habbâzî* (ö. 691/1292) tarafından yazılan *el-Kifâye* gibi eserler, öne çıkan bu şerhler arasında yer almaktadır.²²

21 Şükrü Selim Has, "Halebî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/231-232; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1990), 114-115.

22 Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 57-58; Cengiz Kallek, "el-Hidâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 16/471-473.

1.5.3. *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Ğureri'l-aḥkâm*

Bu eser, uzun yıllar kadılık ve kazaskerlik vazifelerinde bulunmuş olan, XV. yüzyıl Osmanlı dönemi meşhur Hanefî hukukçusu Molla Hüsrev (ö. 885/1480) tarafından telif edilmiştir. Müellif, önce kısaca *Ğurer* diye meşhur olan hukuk metni *Ğurerü'l-aḥkâm*'ı hazırlamıştır. Bu eser, kısa ve özlü hükümleriyle adeta maddeler hâline getirilmemiş bir kanun hüviyetindedir ve kadılar tarafından uzun yıllar resmî olmayan bir kanun metni gibi kullanılmıştır. Daha sonra müellif, bu kitabını bizzat şerh ederek *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Ğureri'l-aḥkâm* adlı eserini meydana getirmiştir.²³

1.5.4. *et-Tavzîḥ*

et-Tavzîḥ, büyük Hanefî âlimi Sadrüşşerîa es-Sânî Ubeydullâh b. Mes'ûd (ö. 747/1346) tarafından kaleme alınan önemli usûl metinlerinden biridir. Sadrüşşerîa, özellikle fıkıh ve usûl alanında temâyüz etmiş büyük bir âlimdir. Özgün adı *et-Tavzîḥ fi ḥalli ğavâmizi't-Tenkîḥ* olan bu metin, esas itibarıyla yine aynı müellif tarafından kaleme alınan *Tenkîḥu'l-uşûl* adlı eserin bir şerhi mahiyetindedir. *et-Tavzîḥ* üzerine de tanınmış kelâm, fıkıh ve dil âlimi Teftâzânî (ö. 792/1390) tarafından *et-Telvîḥ ilâ keşfi ḥakâiki't-Tenkîḥ* adıyla bir hâşiye yazılmıştır. Bu hâşiye de epey meşhurdur.²⁴

1.6. Metot

Klasik kaynaklarda yerleşmiş olan teâmüle bağlı kalarak risâlesine besmele, hamdele ve salvele ile başlayan Nûman Efendi, kısaca kendisini tanıttıktan sonra risâlenin yazılış gerekçesine yer vermiş, bu gerekçeyi de Halebî'deki söz konusu kapalılığın açıklığa kavuşturulması şeklinde ifade etmiştir. İlk olarak Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in konuya ilişkin delillerine yer veren müellif, daha sonra adeta bir formül şeklinde bu on altı meseleyi maddeler hâlinde sıralamaya çalışmıştır. Risâlede yukarıda yer verilen sınırlı sayıda fikhî kaynağa atıfta bulunulmuş, Hanefîlerin görüşleri takdim edildikten sonra Şâfi mezhebinin de bu konudaki yerleşik kuralları zikredilerek, ayrıntıya da girmeden, sadece *Tavzîḥ*'e atıfta bulunmakla ye-

23 Ahmet Akgündüz, "Dürerü'l-Hükkâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10/27-28; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 102.

24 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1967), 1/453; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 77-78, 87; Şükrü Özen, "Tenkîhu'l-usûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/454-458.

tinilmiştir. Risâle, taleplere temel düzeyde bir cevap niteliğinde olduğundan fıkhnın aslî kaynakları konumundaki Kur'ân, hadis ve diğer tâlî delillere başvurulmamış, aynı şekilde görüşler arasında bir mukayese, tercih ve tenkide yer verilmeyerek mevcut ictehadların aktarılmasıyla iktifa edilmiştir.

2. Nâfile Namazlarda Kıraat

Başlanan nâfile bir ibadetin iadesinin hükmü, mezhepler arasında tartışılan bir mesele olmuş, nâfile bir namazın durumu da bu doğrultuda tartışmaya konu edilmiştir. Hanefî mezhebine göre bir nâfile namaza başlayıp da onu bir şekilde bozan kimseye bu namazı kazâ etmesi vâcib olur. Çünkü bu ibadet, Allah'a yakınlık (*kurbet*) amacıyla ifa edilmiştir. Butlândan korumak için başlanan bu amelin ise tamamlanması gerekir. Zira başlanmış nâfile bir ibadet, bir anlamda nezir, yani adak gibidir. Kul-ların amellerini iptal etmemesine yönelik olarak Kur'ân'da yer alan emir,²⁵ bütün ameller için geçerli olan kapsayıcı bir hükümdür. Tecezzi kabul etmeyen bir amelin iptal edilmemesi ise ancak onun tamamlanmasıyla mümkün olabilir.²⁶

Şâfiî mezhebinde başlanan nâfile bir ibadetin tamamlanması müstehaptır. Buna göre, gerek özrü olsun gerekse olmasın, bu ibadeti tamamlamadan çık-ması, mezhebe mensup kimseler için câizdir. Böyle bir durumda bu namazın kazâ edilmesi gerekmez.²⁷

Hanbelî mezhebine göre, hac ve umre dışında, başlanan nâfile ibadetlerin ta-mamlanması müstehaptır. Çünkü nâfileler/tetavvu ibadetin tamamlayıcısıdır, bu ise

25 Muhammed 47/33.

26 (والشروع كالنذر) Şemsü'l-Eimme Ebû Sehl Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Meb-sût* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1436/2015), 1/181; *Bedâi'u's-şanâ'i*, 1/290 vd.; Mer-gînânî, *el-Hidâye*, 2/68; Aynî, *el-Binâye*, 2/633-634.

Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574), başlanması hâlinde tamamlanması gereken nâfile ibadetleri şiir formunda oruç, namaz, tavaf, hac, i'tikâf, umre ve ihram olarak sıralamıştır.

مِنَ النَّوَافِلِ سَبْعٌ تَلْزَمُ الشَّارِعَ ... أَخْذًا لِذَلِكَ مِمَّا قَالَهُ الشَّارِعُ
صَوْمٌ صَلَاةٌ طَوَافٌ حَجٌّ رَابِعٌ ... عَكُوفُهُ عُمْرَةٌ إِحْرَامُهُ السَّابِعُ

İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/31.

27 Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali Mu-hammed Muavvad - Adil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), 3/468 vd.; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mübezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î (Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1415/1995), 6/446 vd.

matlıdır. Özürsüz bozulmaları ise mekruhtur, ancak ilgili hadis²⁸ doğrultusunda tamamlanması vâcib değildir. Şu kadar var ki başlanan hac ve umrenin tamamlanması vâciptir. Çünkü bu ibadetler, zor ulaşılan ve her istendiğinde yapılamayan ibadetlerdir. Diğer taraftan nâfile hac ve umre, gerek niyet gerek fidye gerekse diğer hükümler bakımından farz olan hac ve umre gibidir. Nâfile bir ibadetin bozulması hâlinde kazâ edilmesi vâcib değildir. Tetavvuun kendisi vâcib olmayınca kazâsı da vâcib olmaz.²⁹

Mâlikîlere göre ise başlanan namaz, oruç, hac ve umre gibi nâfile bir ibadetin bir özür sebebiyle bozulması hâlinde kazâ edilmeleri gerekir.³⁰

Nâfile bir namaza başlayıp da (kaç rekat kılacağına dair) niyet etmeyen kimse- nin bu namazı iki rekat kılması vâciptir; bu konuda ittifak vardır. Yani kişi bir rekat kılamaz. Çünkü nâfile namazlarda her iki rekat (şef) müstakil bir namazdır. Bu itibarla mezhebin meşhur görüşüne göre ilk tahrîme ile sadece iki rekatın kılınması gerekir.³¹ Halebî'nin tercihi³² öğle namazının ilk sünneti ile cumanın farzından önce ve sonra kılınan dört rekatlı sünnet namazların birinci veya ikinci şef'de

28 (الصائم المتطوع أمير نفسه إن شاء صام وإن شاء أفطر) Tirmizî, "Şavm", 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/341, 343-344.

29 Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ' 'an metni'l-İkna'*, thk. Hilâl Musaylihî Mustafa (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1982), 2/342-343; Mustafa Suyûtî Ruhaybânî, *Me'âlibu üli'n-nühâ fi şerhi Gâyeti'l-müntehâ* (Beyrut: 1415/1994), 2/222.

30 فمن تلبس بشيء من هذه العبادات لزمه أن يتم منها ما ذكرناه؛ لأن الله تعالى قال في الصوم، ثم أتموا الصيام إلى الليل، وقال وأتموا الحج والعمرة لله، وكذلك سائر العبادات التي ذكرنا إلا أن يعرض مانع يتيح الخروج من الصيام (والصلاة والحج والعمرة من الأعدار المعروفة فيسقط وجوب التمادي ويعين وجوب القضاء) Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef Bâcî, *el-Müntekâ şerhu'l-Muvaţta'î'l-İmâm Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1332), 3/69. Farklı görüşler için bk. Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî (Kâdî Abdülvehhâb), *el-Me'ûne* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 1/485; Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd (hafîd) *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, thk. Mâcîd el-Hamevî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1416/1995), 2/606-607.

31 Kâsânî, *Bedâi'u's-şanâi'*, 1/291-292; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/68; Aynî, *el-Binâye*, 2/ 632; İbn Nüceym, *el-Baḥru'r-râ'ik*, 2/61; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/31. Dört rekat nâfile namaz kılmaya niyet edip de bunu bozan bir kimsenin, söz konusu dört rekatı kazâ etmesi gerektiğine dair Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmakta ise de kendisi daha sonra bu görüşünden dönüp iki rekatın kazâ edilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Kâsânî, *Bedâi'u's-şanâi'*, 1/291-292. Diğer mezheplere göre namazda Fâtihâ'nın okunması farz, Fâtihâ'dan sonraki kıraat ise müstehaptır. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/243-248.

32 İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Halebî, *el-Halebî kebîr (Ġunyetü'l-mütemellî)* (Dersâdet: Ârif Efendi Matbaası, 1325), 393-394.

kesilmesi hâlinde dört rekatin da kazâ edilmesi gerekir. Çünkü bu namazlar tek bir selamla meşru kılınmıştır. O selam da dördüncü rekatin sonunda verilir. Uygulama, Hz. Peygamber'den bu şekilde gelmiştir.³³

Nâfile namazlarda kıraat meselesi söz konusu olduğunda, Hanefî mezhebinde nâfile namazların her rekatında kıraatın farz olduğu ve bu konuda icmâ olduğu görülür.³⁴ Bununla beraber dört rekat kılınmak üzere niyet edilen nâfile bir namazın bir veya birden çok rekatında kıraatın terk edilmesi hâlinde hükmün ne olacağı konusunda mezhebin kurucu imamı Ebû Hanîfe ile meşhur iki talebesi arasında birtakım görüş ayrılıkları olmuştur. Bu husus da *el-mesâilu's-sittete 'aşriyye* (المَسَائِلُ السِّتَّةُ عَشْرِيَّةٌ ; on altılı mesele) adıyla iştihar etmiştir. Bu meseleye esas teşkil eden yerleşik kural; ilk iki rekatin (*eş-şef'u'l-evvel*) sahih olması için tahrîmenin (iftitâh tekbiri) mevcut olması, ikinci şef'in sahih olması için de tahrîmenin bekâsıyla birlikte ikinci şef için kıyâma kalkılmış olmasıdır.³⁵

Bu prensibin, yani tahrîmenin devamının hangi durumlarda gerçekleşeceği konusunda Hanefî mezhebinin üç imamı arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bu hususta her müctehidin benimsediği prensipleri (*asl*) mevcuttur. Bu prensipleri şöyle arz edebiliriz:

1) Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre ilk iki rekatin ikisinde de kıraatın³⁶ terk edilmesi, iftitâh tekbirinin de butlânını gerektirir. Rekatlardan sadece birinde kıraatın terk edilmesi ise iftitâh tekbirinin butlânını gerektirmez. Çünkü nâfile bir

33 Aynî, *el-Binâye*, 2/636; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/31.

34 Ebu'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (b.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), 2/68; Aynî, *el-Binâye*, 2/632; İbn Nüceym, *el-Baḥru'r-râ'ik*, 2/61.

35 (والأصل فيها أن صحة الشروع في الشفع الأول بالتحريمه وفي الثاني بالقيام إليه مع بقاء التحريمه) İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/32-33.

36 Hanefî mezhebine göre namazda Fâtiha ve zamm-ı sûrenin okunması farz değil, vâciptir. Farz olan, Kur'ân'dan üç kısa âyet veya bu âyetlere muâdil uzunlukta bir âyetin okunmasıdır. Bu konudaki delilleri ise (فاقرؤا ما تيسر من القرآن) âyetidir. Hanefîler Fâtiha'nın namazda okunmasının gerekliliğini ifade eden (لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ) : İbn Mâce, "İkâme", 11; Tirmizî, "Mevâḳit", 69; Dârimî, "Şalât", 36) hadisinin zannî olduğunu, zannî bir hadisle Kur'ân'ın kat'î nassını takyîdin ise câiz olmadığını ifade etmektedirler. Bk. Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 1/19, 222; İbn Nüceym, *el-Baḥru'r-râ'ik*, 1/312.

namazda her şef (iki rekattan oluşun bölüm), müstakil bir namazdır. Dolayısıyla tek bir rekatta kıraatın terki ile namaz fâsid olur, bâtil olmaz.³⁷

2) İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre ilk iki rekatin her ikisinde veya birinde kıraatın terk edilmesi, tahrîmenin butlânını gerektirir. Çünkü iftitâh tekbiri, namazın diğer fiilleri için vesiledir; bu sebeple meşru kılınmıştır.³⁸

3) İmam Ebû Yûsuf'a (ö. 182/798) göreyse ilk iki rekatta kıraatın terk edilmesi, tahrîmenin butlânını gerektirmez; edânın fesâdını gerektirir, yani namazı fâsid kılar.³⁹ Çünkü iftitâh tekbiri, namazın aslî değil zâid rüknüdür. Kıraat olmasa da namaz vücut bulur. Nitekim muktedî, ahras (dilsiz) ve ümmîde bu durum zâhirdir.⁴⁰

37 Kâsânî, *Bedâi'u's-şanâi*, 1/293-294; (عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَرَكَ الْقِرَاءَةَ فِي الْأَوَّلَيْنِ يُوجِبُ بَطْلَانَ) Merginânî, *el-Hidâye*, 2/68. Ayrıca bk. Serahsî, *Uşûlü's-Serahsî*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1436/2015), 2/98-99; Aynî, *el-Binâye*, 2/634-646; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/456-459; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-ğadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/456-459; Muhammed b. Ferâmuz Molla Hüsrev, *Dürerü'l-bükkâm fi şerhi Ğureri'l-ahkâm* (İstanbul: y.y., 1308), 1/117 vd.; İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr*, 393; Halebî, *el-Halebî şağîr* (*Muhtaşaru Ğunyeti'l-Mütemelli*) (Dersâdet: Sahâfiyye-i Osmâniyye Şirketi Matbaası, 1312), 182 vd.; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/33.

38 وَالْأَصْلُ فِيهَا أَنَّ عِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَرَكَ الْقِرَاءَةَ فِي الْأَوَّلَيْنِ أَوْ فِي إِحْدَاهُمَا يُوجِبُ بَطْلَانَ التَّحْرِيمَةَ لِأَنَّهَا تُعْقَدُ وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَرَكَ الْقِرَاءَةَ فِي الْأَوَّلَيْنِ يُوجِبُ) Kâsânî, *Bedâi'u's-şanâi*, 1/293-294; (بَطْلَانَ التَّحْرِيمَةَ، وَفِي إِحْدَاهُمَا لَا يُوجِبُ لِأَنَّ كُلَّ شَفْعٍ مِنَ التَّطَوُّعِ صَلَاةٌ عَلَى حِدَّةٍ) Merginânî, *el-Hidâye*, 2/68. Ayrıca bk. Serahsî, *el-Uşûl*, 2/98-99; Aynî, *el-Binâye*, 2/634-646; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/456-459; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-ğadîr*, 1/456-459; Molla Hüsrev, *Dürer*, 1/117 vd.; İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr*, 393; Halebî, *el-Halebî şağîr*, 182 vd.; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/33.

39 Hanefî mezhebindeki yerleşik kabule göre vasıflarında eksiklik bulunan ibadet geçersiz olup, burada bâtil ve fâsid ayrımı söz konusu olmayıp, böyle bir ibadet bâtil hükmünde kabul edilmekle birlikte, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un burada, yani nâfile namazlarda kıraat konusunda bir fâsid-bâtil ayrımını yaptığı görülmektedir. Muhammed Emîn Emîr Pâdişâh, *Teysîru't-Tabrîr* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/236; Ali Bardakoğlu, "Butlân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/476-478.

40 وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَرَكَ الْقِرَاءَةَ فِي الشَّفْعِ الْأَوَّلِ لَا يُوجِبُ بَطْلَانَ التَّحْرِيمَةَ، وَإِنَّمَا يُوجِبُ فَسَادَ الْأَدَاءِ لِأَنَّ (الْقِرَاءَةَ رُكْنًا زَائِدًا) Kâsânî, *Bedâi'u's-şanâi*, 1/293-294; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/68. Ayrıca bk. Serahsî, *el-Uşûl*, 2/98-99; Aynî, *el-Binâye*, 2/634-646; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/456-459; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-ğadîr*, 1/456-459; Molla Hüsrev, *Dürer*, 1/117 vd.; İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr*, 393; Halebî, *el-Halebî şağîr*, 182 vd.; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/33.

İmamların bu prensipleri doğrultusunda mevcut görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Ebû Hanîfe'ye göre ilk iki rekatta kıraatın terk edilmesi hâlinde ikinci iki rekata başlamak sahih olmaz. İfsâdından dolayı son iki rekâtın kazâsı da gerekmez. Aksine ilk iki rekatta kıraat terk edildiğinden bu ilk iki rekâtın kazâsı gerekir. İlk iki rekâtın birinde kıraatın terk edilmesi hâlinde tahrîme değil, edâ fâsid olur. O sebeple de yukarıda geçtiği gibi burada da ilk iki rekâtın kazâsı gerekir. Bu durumda ikinci iki rekata başlanması da sahih olur.

İmam Muhammed ve Züfer'e (ö. 158/775) göre ilk iki rekâtın herhangi birinde kıraatın terk edilmesi, iki rekatta da kıraatın terk edilmesi gibi olup, bu durum tahrîme ve namazın edâsını bozar. Bu itibarla ikinci iki rekata başlanması sahih olmaz, kazâsı da gerekmez. Aksine sadece ilk iki rekâtın kazâsı gerekir. Fesâd aslın değil, vasfın zevâlinde söz konusudur. Burada ise butlân söz konusudur.

Ebû Yûsuf'a göre bir veya iki rekatta, yani şef'-i evvelde kıraatın terk edilmesi sadece namazın edâsını fâsid kılar, tahrîme ise devam eder. Bu sebeple de ikinci iki rekata mutlak anlamda başlanması sahihtir. Çünkü kıraat namazın aslî değil, zâid rüknüdür. Zâid rüknün terki ise namazı iptal etmez.

Özetlemek gerekirse; Ebû Yûsuf'a göre kıraatın terk edilmesi namazı bâtil kılmaz. İmam Muhammed ve Züfer'e göre mutlak anlamda bâtil kılar. Ebû Hanîfe'ye göre ise ilk iki rekâtın tamamında kıraat terk edilirse namaz bâtil olur. Rekatlardan sadece birinde terk edilmesiyle ise bâtil olmaz.⁴¹

İbn Âbidîn, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) Hanefî müctehidlerinin görüşlerini nazım şeklinde şöyle özetlediğini nakleder:

قول الإمام النسفي:
تَحْرِيمَةُ النَّفْلِ لَا تَبْقَى إِذَا تُرِكَتْ فِيهَا الْقِرَاءَةُ أَصْلًا عِنْدَ نَعْمَانَ
وَالْتَرِكُ فِي رَكْعَةٍ قَدْ عَدَّهُ زَفَرٌ كَالْتَرِكِ أَصْلًا وَأَيْضًا شَيْخُ شَيْبَانَ
وَقَالَ يَعْقُوبُ تَبْقَى كَيْفَمَا تَرِكَتْ فِيهَا الْقِرَاءَةُ فَاحْفَظْهُ بِاتِّقَانٍ

41 Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 1/160; Kâsânî, *Bedâi'u's-šanâi'*, 1/293; Aynî, *el-Binâye*, 2/636-646; İbn Nüceym, *el-Baḥru'r-râ'ik*, 2/64; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 2/33.

(Nu'mân'a⁴² göre kıraat bütünüyle terk edildiğinde nâfile namazda tahrîme kalmaz. Züfer⁴³ ve Şeybânî⁴⁴ tek bir rekatta kıraatın terkinin, namazın tamamında terk hükmünde görmüştür. Ya'kûb'a⁴⁵ göre ise kıraat ne şekilde terk edilirse edilsin tahrîme bâki kalır. Bunu iyice hafızanda tut.⁴⁶)

Kıraatın terkiyle ilgili hususlar, on altı madde hâlinde müellifin risâlesinde gerekçeleriyle birlikte sıralandığı için burada bu kadar malumatla iktifa ediyoruz.

Değerlendirme ve Sonuç

Nâfile namazların edâsı konusunda Hanefîlerle diğer mezhepler arasında bazı esaslı farklar vardır. Mesela, Hanefîler başlanıp da bir şekilde bozulan nâfile bir namazın iadesini vâcip görürken Şâfiîler ise vâcip görmez. Ayrıca Hanefîlere göre nâfile namazın her rekatında kıraat farzdır. Böyle olunca dört rekat kılınmak üzere başlanan nâfile bir namazın herhangi bir rekatında kıraatın terk edilmesinin namazı bâtıl kılıp kılmayacağı veya bunun kazâ edilip edilmeyeceği konusunda Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed kendilerine ait prensipler belirlemiş, sonraki âlimler de bu prensipler doğrultusunda meseleyi izaha çalışmışlardır. Konuyla ilgili olarak klasik kaynaklarda herkesin anlayabileceği ölçüde bir açıklık bulunmadığından, gelen talepleri de dikkate alan Sivas Müftüsi Nûman Efendi, hemen herkesin istifade edebilmesi için böyle bir risâle kaleme almıştır.

Risâlenin gerek telif edildiği dönem gerekse günümüz itibarıyla önemli bir ihtiyaca cevap verecek nitelikte olduğunu ve ortaya çıkabilecek hâllerin sadece maddeler hâlinde değil, gerekçeleriyle de izah edilmesinin risâleyi daha orijinal kıldığını ifade etmek gerekir. Tespitimize göre bahse konu on altı hâli gerekçeleriyle birlikte ilk defa tek tek ele alan kişinin Nûman Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan müellifin, çalışmasını sadece birkaç fıkıh kitabı ile sınırlandırması ve Serahsî'nin *el-Mebsû'û*, Kâsânî'nin *Bedâi'ü's-şanâi'* isimli eseri ile Aynî'nin *Binâ-ye'si* gibi mufassal kaynaklara atıf yapmamış olması da dikkat çekmektedir. Aynı şe-

42 Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûrâ b. Mâh (ö. 150/767)

43 Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (ö. 158/775)

44 Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805)

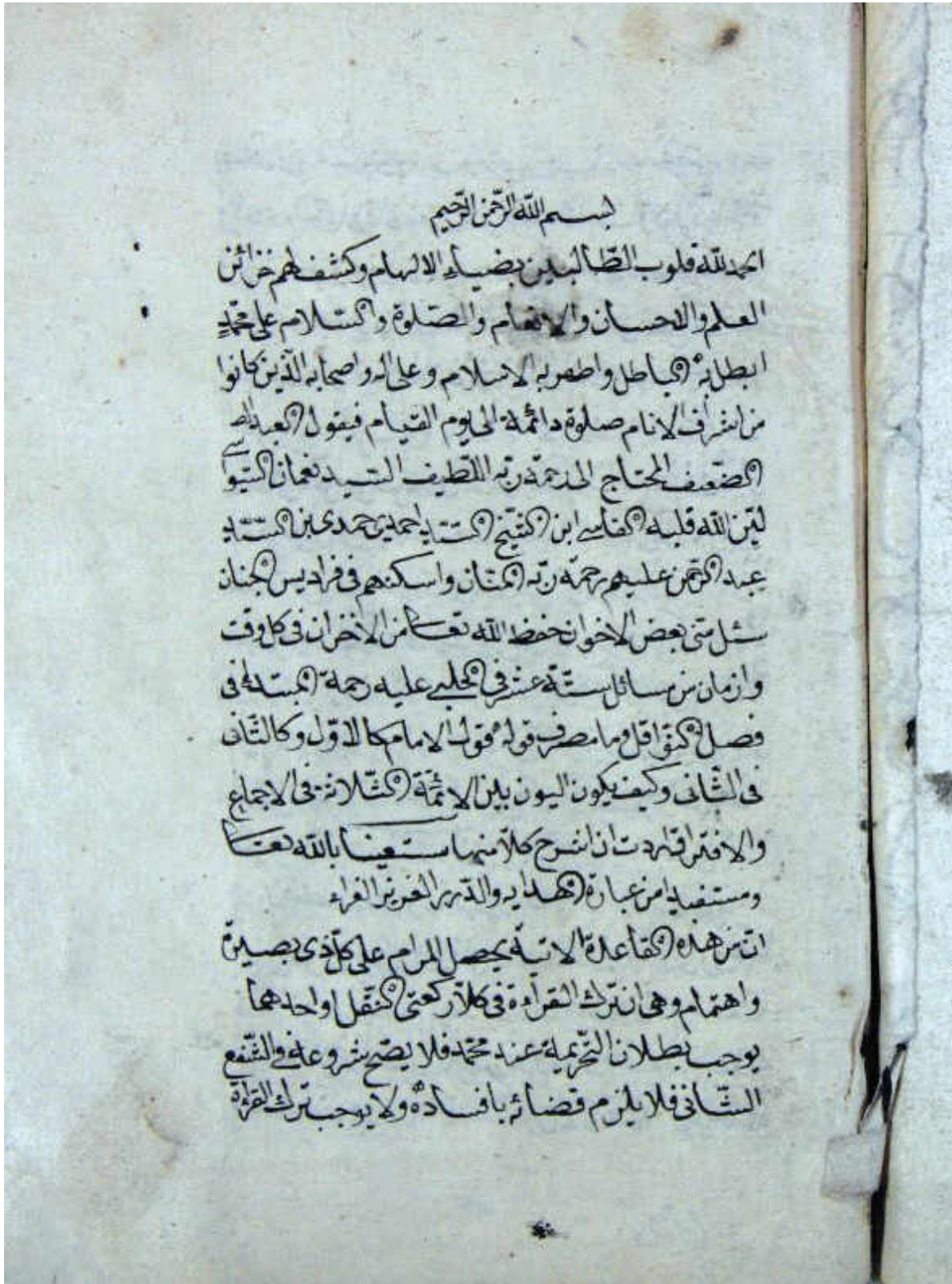
45 Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhim b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798)

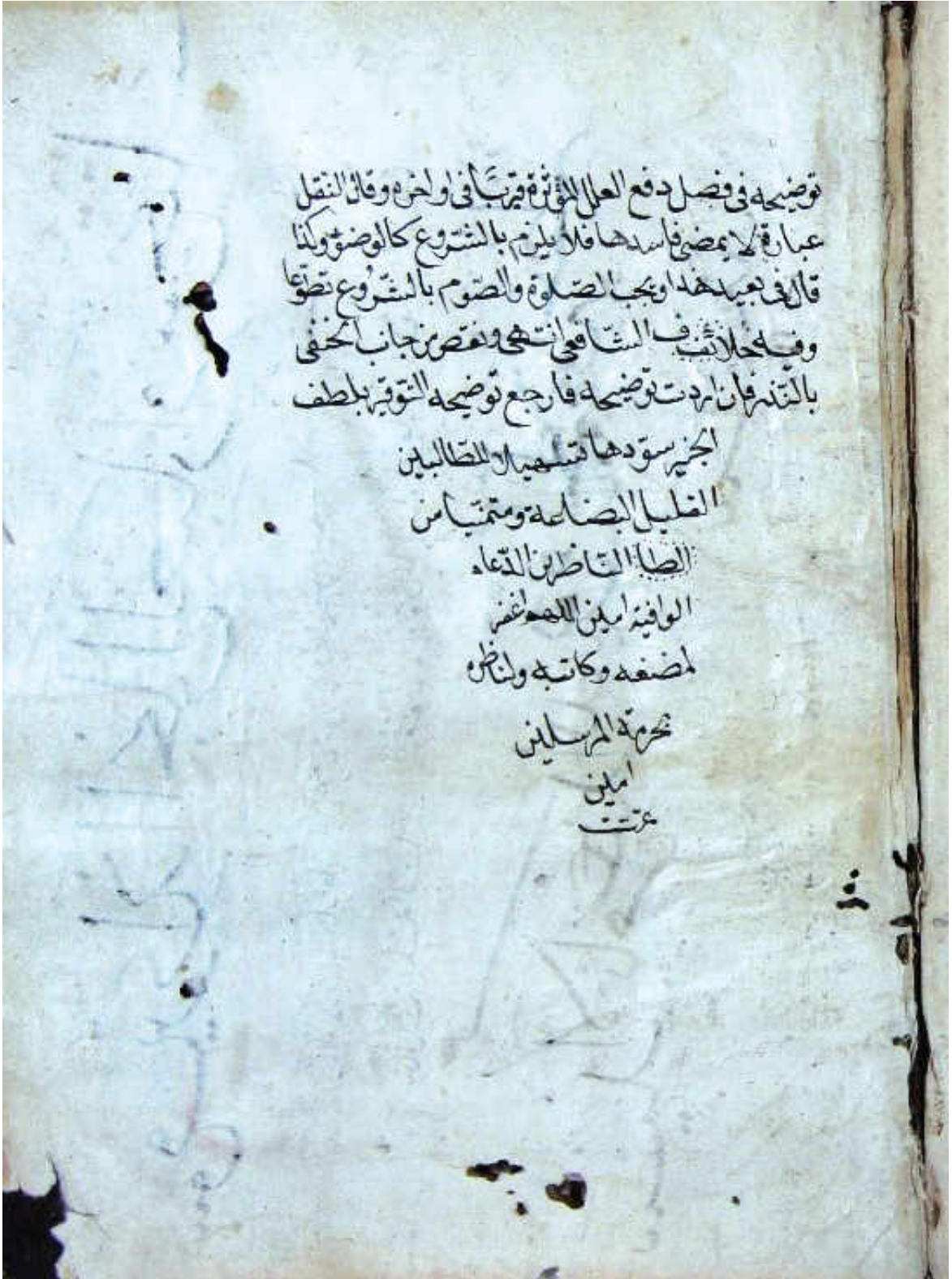
46 İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/33.

kilde risâlenin son kısmında, başlanıp da bozulan nâfile bir namazın hükmü konusunda Hanefilerle Şâfîiler arasındaki ihtilafa değinilmemesi, nezr konusunun eksik kaldığı ifade edilerek sadece *et-Tavzîh*'e bakılması önerisinde bulunulmasının arka planındaki gerekçeye yer verilmemesi de gözden kaçmamaktadır.

Risâle, dönemin teâmüllerine uygun bir şekilde Arapça olarak kaleme alınmıştır. Bununla beraber metin Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olsaydı, kanaatimizce eserden istifade edecek muhatap kitle daha da genişleyebilirdi.

Hiç şüphesiz risâlenin önemli bir ihtiyaca cevap verdiği ortadadır. Ancak eserin tespit edilebilen tek nüshasında imlâ açısından, özellikle de Arapça dilbilgisi kuralları noktasında birtakım eksiklik ve hatalar bulunmaktadır. Bu durum, risâlenin başka bir nüshasının daha tespit edilememiş olması ile birlikte düşünüldüğünde, metnin anlaşılmasını zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa böylesi bir metinde farklı bir lafzın, anlamı ve dolayısıyla da ilgili hükmü etkileme durumu söz konusu olacağından eserin istinsahı hususunda biraz daha itina gösterilmesi beklenirdi. Çalışma dahilinde bu eksiklik ve hatalar, büyük ölçüde diğer fıkıh kaynaklarından da yararlanmak suretiyle düzeltilmeye çalışılmıştır.

B. Tahkikli Metin Neşri

[١ و]

/ بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله^١ قلوب الطالبين بضياء الإلهام وكشف لهم خزائن العلم والإحسان والإنعام. والصلاة والسلام على محمد أبطل به الباطل وأظهر به الإسلام وعلى آله وأصحابه الذين كانوا من أشرف الأنام، صلاة دائمة إلى يوم القيام.

فيقول عبد الضعيف المحتاج إلى رحمة ربه اللطيف السيد نعمان السيواسي -لين الله قلبه- القاسي ابن الشيخ السيد أحمدي حمدي بن السيد عبد الرحمن عليهم رحمة ربه المنان وأسكنهم في فراديس الجنان.

سئل^٢ مني بعض الإخوان -حفظ الله تعالى من الأحزان في كل وقت وأزمان- من مسائل ستة عشر في الحلبي عليه رحمة، المبتدأ في فصل النوافل، وما مصرف قوله قول الإمام: كالأول [في الأول] وكالثاني في الثاني» وكيف يكون اليون^٣ بين الأئمة الثلاثة في الإجماع والافتراق. أردت أن أشرح كلاً منها مستعيناً بالله تعالى ومستفيداً من عبارة الهداية والدرر العزيز الغراء.

إن من هذه القاعدة الآتية يحصل المرام على كل ذي بصيرة واهتمام وهي: «أن ترك القراءة في كلا ركعتي النفل أو أحدهما يوجب بطلان التحريمة عند محمد، فلا يصح شروعه في الشفع الثاني، فلا يلزم قضاؤه بإفساده؛ ولا يوجب ترك القراءة / بطلان التحريمة عند أبي يوسف، وإنما يوجب فساد الأداء فيصح شروعه في الشفع الثاني؛ فإذا أفسده لزم قضاؤه أيضاً. وقول الإمام كالأول في الأول وكالثاني في الثاني، أي: مذهب الإمام الأعظم كمذهب محمد يوجب بطلان التحريمة إن ترك في كلا ركعتي النفل؛ ومذهب أبي يوسف لا يوجب بطلان

١ الذي انار.

٢ سأل.

٣ بمعنى الجهة.

التحرمة إن ترك في إحديهما. ومن هذا التقرير يلوح الجواب على قول الإمام كالأول في الأول والثاني في الثاني، تأمل حتى تنل. تمت القاعدة المذكورة المسطورة في الحلبي وتفرع عليها ستة عشر مسائل.

منها: إذا قرأ في الجميع لا يلزم قضاء شيء وهذا ظاهر والباقي المبني على القاعدة المذكورة خمسة عشر صورة.

الأول: وهي ترك القراءة في الجميع يقضي ركعتين عندهما؛ لأن تركها في الأول والثاني، وترك القراءة في كل ركعتي النفل يوجب بطلان التحريم عند أبي حنيفة رحمه الله عليه. وترك القراءة في كل ركعتي النفل أحدهما عند محمد كما سبق ذكره والبطلان عندهما موجود، والشروع في الشفع الثاني ليس بصحيح؛ ولذا يقضي الركعتين الأول فقط عندهما. وعند أبي يوسف يقضي أربعاً؛ لأن التحريم صحيحة والشروع كذلك؛ فلزم قضاء الأربع.

والثاني: وهي تركها في الأول فقط يقضي أربعاً عند أبي حنيفة وأبي يوسف؛ لأن عندهما التحريم صحيحة، فيصح شروعه في الشفع؛^٤ فلزم عليه قضاء الأربع وعند محمد ستين؛^٥ لأن عنده التحريم باطلة / والشروع^٦ وكذلك^٧ فيقضي الأولين.^٨ [٢٠]

والثالث: وهي قراءة في الثانية^٩ فقط يقضي أربعاً عند أبي حنيفة وأبو يوسف^{١٠} وعند محمد ثنتين وعلّة الثاني جارٍ فيها، أي: في هذه الصورة.

والرابع: وهي تركها في الثالثة فقط يقضي ركعتين اتفاقاً، أي: يقضي ركعتين الأخيرتين عندهم.

٤ في الشفع الاول وفي الشفع الثاني.

٥ الأوليين.

٦ في الركعة الاولى.

٧ الثاني.

٨ ثنتي.

٩ «و» زائد.

١٠ والشروع في الشفع الثاني كذلك باطل.

١١ الأوليين.

١٢ في الركعة الثانية.

١٣ وأبي يوسف.

والخامس: وهي تركها في الرابعة فقط كذلك يقضي ركعتين الأخيرتين اتفاقاً، وهذا ظاهر.
والسادس: وهي تركها في الأوّل والثاني^{١٤} يقضي ركعتين الأوليين اتفاقاً، أي: عندهما؛ لأنّ عندهما التحريمه باطلة، والشروع كذلك^{١٥}، وعند أبي يوسف يقضي ركعتين الأوليين؛ لأنّ عنده التحريمه صحيحة، والشروع كذلك^{١٦}، وكذا الأوليين فاسد عندهم^{١٧} والثاني صحيح.
والسابع: وهي تركها والأولى^{١٨} والثالثة يقضي أربعاً عند أبي حنيفة وأبي يوسف؛ لأنّ التحريمه صحيحة عندهما، وكذا الشروع في الشفع الثاني وعند محمد يقضي ركعتين الأوليين؛ لأنّ التحريمه باطلة عنده، والشروع كذلك.

والثامن: وهي تركها في الأوّل^{١٩} والرابعة يقضي أربعاً عندهما، وعند محمد ثنتين أيضاً.

والتاسع: وهي تركها في الثانية والثالثة يقضي عندهما أربعاً، وعند محمد ثنتين.

والعاشر: وهي تركها في الثانية والرابعة يقضي أربعاً عند أبي حنيفة وأبي يوسف، وعند محمد ثنتين؛ لأنّ العلة السابقة جارية فيها.

والحادي عشر: وهي تركها في الثالثة / والرابعة يقضي ركعتين اتفاقاً؛ لأنّه ليس في [ظ٢] الركعتين الأوليين فساد وترك حتى لزم القضاء والشروع صحيح في الشفع الثاني يلزم قضاء الأخيرين^{٢٠} عندهم.

والثاني عشر: وهي تركها في الأولى^{٢١} والثالثة يقضي ركعتين الأوليين عندهما؛ لأنّ التحريمه باطلة، والشروع كذلك^{٢٢}، وعند أبي يوسف أربعاً؛ لأنّ التحريمه غير باطلة، والشروع في الشفع الثاني صحيح عنده.

١٤	في الأولى والثانية.
١٥	والشروع في الشفع الثاني كذلك باطل.
١٦	والشروع في الشفع الثاني كذلك صحيح.
١٧	عنده.
١٨	في الأولى.
١٩	في الأولى.
٢٠	الأخيرتين.
٢١	في الشفع الأوّل.
٢٢	والشروع في الشفع الثاني كذلك باطل.

والثالث عشر: وهي تركها في الأولى والثانية والرابعة يقضي ركعتين الأولين عند أبي حنيفة ومحمد؛ لأنَّ التحريمة باطلة، فيلزم قضاء الأولين^{٢٣} بالشروع وعند أبي يوسف أربعاً؛ لأنَّ عنده التحريمة، والشروع معا صحيحان.

والرابع عشر: وهي تركها في الأولى والثالثة والرابعة يقضي ركعتين الأولين^{٢٤} عند محمد، وعندهما أربعاً؛ لأنَّ عندهما التحريمة صحيحة، والشروع كذلك، وعند محمد التحريمة باطلة، والشروع^{٢٥} فيقضي الأولين^{٢٦}.

والخامس عشر: وهي تركها في الثانية والثالثة والرابعة يقضي أربعاً عند أبي حنيفة وعند أبي يوسف، وعند محمد ثنتين لجريان علّة السابقة فيها.

ثمّ اعلم أنّ مذهب الشافعي في النوافل عدم لزوم القضاء بالشروع، كما صرح صدر الشريعة في / توضيحه في فصل دفع العلل المؤثرة قريباً في أواخره، وقال: «النفل عبادة لا يمضي فاسدها، فلا يلزم بالشروع كالوضوء». وكذا قال في بعيد هذا: «ويجب الصلاة والصوم بالشروع تطوّعا، وفيه خلاف الشافعي». انتهى. ونقص من جانب الحنفي بالندر فإنَّ أردتَ توضيحه فأرجع توضيحه التوقير بلطف الخبير.

سودها تسهيلا للطالبيين القليل البضاعة و متمنيا من الناظرين الدعاء الوافية. آمين.

اللهم اغفر لمصنّفه و كاتبه و لناظره بحرمة المرسلين . آمين . تمّت .

٢٣ الأوليين .

٢٤ الأوليين .

٢٥ في الشفع الثاني كذلك باطل .

٢٦ الأوليين .

C. Tercüme

(/1a) *Bismillâbirrahmânirrahîm*

(İlim) taliplerinin kalbini ilham ışığıyla aydınlatan, onlara ilim, ihsan ve in‘am hazinelerini açan Allah’a hamdolsun. Kıyamet gününe kadar salât ve selam, Allah’ın, kendisiyle bâtılyı yok edip hakkı izhar ettiği Hz. Muhammed’e (s.a.v) ve halkın en şereflilerinden olan onun âl ve ashâbına olsun.

Latîf Rabbinin rahmetine muhtâc olan es-Seyyid Nu‘mân es-Sivâsî (Allah, onun katı kalbini yumuşatsın) b. eş-Şeyh es-Seyyid Ahmedî Hamdî b. es-Seyyid Abdurrahman [Mennân olan Allah’ın rahmeti üzerlerine olsun ve Allah (cc.) onları firdevs cennetlerinde iskân eylesin.] şöyle diyor:

Bazı kardeşler -Allah, onları her vakit ve her zaman hüznlerden korusun- benden Halebî’nin -Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun- “Nâfileler Faslında” başlayan on altı mesele konusunu¹ ve “İmam’ın (ilkinde) ilki gibi, ikincide ise ikinci gibidir.” görüşünün ne anlam ifade ettiğini ve (bu konuda) üç imam arasındaki icmâ ve ihtilaf gerekçesinin nasıl olduğunu sordular. (Ben de) Allah’tan yardım isteyerek ve *el-Hidâye*² ile *ed-Dürerü’l-‘azîz el-ğarrâ*’nın³ ibarelerinden istifade ile bütün bu hususları şerh etmek istedim. Şu zikredilecek kuraldan her basiret ve ihtimam sahibi kişinin meramı hasıl olacaktır. O kural şudur:

“Nâfile namazın her iki rekatında veya ikisinden birinde kıraatın terk edilmesi İmam Muhammed’e göre iftitâh tekbirinin butlânını gerektirir. O nedenle ikinci iki rekata başlanması da sahîh olmaz. İfsâdından dolayı bu namazın kazâsı da gerekmez.⁴ Kıraatın terki, (/1b) Ebû Yûsuf’a göre iftitâh tekbirinin butlânını gerektirmez, ancak edânın fesâdını gerektirir. O nedenle ikinci iki rekattaki başlanması

1 Bk. İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr (Ğunyetü’l-mütemellî)*, 395. Ayrıca bk. İbrâhim Halebî, *el-Halebî şağîr*, 183.

2 Bk. Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/68-69.

3 Molla Hüsrev, *Dürer*, 1/117-118.

4 Yani ikinci iki rekatın kazâsı gerekmez. Çünkü iftitâh tekbirinin butlânı, namazın temelden yokluğunu gerektirir. Olmayan bir şeyin kazâsı da olmaz. Şu kadar var ki başlanan nâfile namazın bozulması hâlinde tamamlanması gerekeceğinden ilk iki rekatın da kazâ edilmesi gerekir (müellif).

sahih olur.⁵ Bu (ikinci iki rekâtı) ifsâd ettiğinde ise onun da kazâsı gerekir. İmamın görüşü birinci durumda birinci gibi, ikinci durumda ikinci gibidir. Yani İmâm-ı A'zam'ın görüşü; (kişinin) nâfilenin her iki rekâtında (kıraatı) terk etmesin halinde İmam Muhammed'in görüşünde olduğu gibi iftitâh tekbirinin butlânını gerektireceği yönündedir. İki rekâtın herhangi birinde (kıraatın) terk edilmesi, Ebû Yûsuf'un görüşündeki gibi iftitâh tekbirinin butlânını gerektirmez.⁶ Bu izahla birlikte "İmam'ın görüşü birinci hâlde birinci, ikinci hâlde ikinci gibidir" meselesinin cevabı da açığa çıkmış oluyor. İyi düşün ki maksadına eresin. *el-Halebî*'de⁷ zikri geçen bu kural(ın nakli) tamamlanmıştır. Bu kural üzerinde on altı mesele ortaya çıkmıştır. Bu meselelerden biri, (musallînin) namazın bütün rekâtlarında okuduğunda kendisine bir şey kazâ etmesinin gerekmeceğidir, ki bu açıktır. Dolayısıyla geriye mezkûr kural üzerine bina edilen on beş hâl kalmaktadır.

Birinci Hâl: (Dört rekâtlı nâfile namazın) bütün rekâtlarında kıraatın terk edilmesidir. (Bu durumda musallî) Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre iki rekâtı kazâ eder. Çünkü birinci ve ikincide⁸ kıraatı terketmiştir. Nâfilenin her iki rekâtında kıraatın terk edilmesi, Ebû Hanîfe'ye göre iftitâh tekbirinin butlânını gerektirir. Nâfilenin her iki rekâtında veya bir rekâtında kıraatın terki(nin hükmü), İmam Muhammed'e göre zikri geçtiği gibi (bâtıl)dır. Burada her iki imama (Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e) göre butlân mevcuttur. Bu durumda ikinci iki rekâta başlanması sahîh olmaz. Bu sebeple (Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e) göre (musallî) sadece ilk iki rekâtı kazâ eder. Ebû Yûsuf'a göre ise dört rekâtı da kazâ etmesi gerekir. Çünkü iftitâh (tahrîme) tekbiri sahihtir. İkinci iki rekâta başlaması da aynı şekilde sahihtir. Bu nedenle dört rekâtın kazâsı gerekir.⁹

5 Kıraatın terkiyle namaz fâsid olsa da tahrîme bâtil olmaz. Yani kıraatın terki namazı temelden iptal etmez. Tahrîm tekbirine herhangi bir hâlel gelmediğinden namazın kazâsı gerekir. Çünkü terk edilen kıraat, namazın aslî rûknü değil, zâid rûknüdür. Kıraat olmadan da namaz ikâme edilir. Nitekim imama uyan muktedînin kıraatı gerekmez. Aynı şekilde dilsiz ve ümmî bir kimsenin de kıraatı olmadan namazı geçerlidir. Aynî, *el-Binâye*, 2/637.

6 Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/68-69.

7 İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr (Ġunyetü'l-mütemellî)*, 393; İbrâhim Halebî, *el-Halebî şağîr*, 183.

8 Yani şef'-i evvel ve şef'-i sâni

9 Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/68-69; Aynî, *el-Binâye*, 2/639-640.

İkinci Hâl: Sadece ilk rekatta kıraatın terkidir.¹⁰ Bu takdirde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekata kazâ eder. Çünkü tahrîme (iftitâh tekbiri) sahih olduğundan ikinci iki rekata başlaması da sahih olur. Bu nedenle dört rekata kazâ etmesi gerekir. İmam Muhammed'e göre ise ilk iki rekata kazâ gerekir. Çünkü iftitâh (tahrîme) tekbiri bâtıldır. (Bâtıl üzerine namaz ikâme edilemeyeceğinden) ikinci iki rekata başlaması da böylece [bâtıl]dır). Bu nedenle ilk iki rekata kazâ eder. (/2a)

Üçüncü Hâl: Sadece ikinci rekatta kıraat.¹¹ Bu takdirde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekata kazâ eder. İmam Muhammed'e göre ise iki rekata kazâ eder. İkinci hâldeki meselenin illeti burada, yani bu durumda da geçerlidir.

Dördüncü Hâl: (Kıraatın) sadece üçüncü rekatta terk edilmesi hâlinde ittifakla iki rekata kazâ eder. Yani bütün imamlara göre son iki rekata kazâ eder.

Beşinci Hâl: (Kıraatın) sadece dördüncü rekatta terk edilmesidir. Bu durumda ittifakla son iki rekata kazâ eder. Bu durum açıktır.

Altıncı Hâl: (Kıraatın) birinci ve ikinci rekatta terk edilmesidir. Bu durumda iki imama (Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e) göre ittifakla ilk iki rekata kazâ

10 (تركها في الأولى فقط يقضي أربعاً وعند محمد ثنتين) İbrâhim Halebî, *el-Halebî şağîr*, 183.

İbn Âbidîn, hazırladığı çizelgede sadece birinci rekatta kıraatın terki hâlinde bütün imamlara göre iki rekata kazâ edileceğini ifade etmektedir. Bu kabulün izahı şöyledir: Musallî, sadece ilk rekatta okumaz, diğer üç rekatta, yani 2, 3 ve 4'üncü rekatlarda okursa, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre iki rekata kazâ gerekir. Çünkü tahrîme bâkidir ama ilk şef'in bir rekatında kıraat terk edildiğinden edâ fâsîd olmuştur. O zaman ikinci şef'e başlamak sahih olur. Bu durumda Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre ilk iki rekata kazâ gerekir. İmam Muhammed'e göre tahrîme bâtıl olduğundan ikinci şef'e başlayamaz. Ama ilk iki rekata kazâ etmesi gerekir. (والسادس قرأ في) Serahsî, *el-Mebsûr*, 1/161; Aynî, *el-Binâye*, 2/641; (أو ترك القراءة) في إحدى الشفع الأول لأنه فسد فلزم قضاؤه وبقي التحريمه فصح الثاني) Molla Hüsrev, *Dürer*, 1/117; İbn Nüceym, *el-Baḥru'r-râ'ik*, 2/64; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 2/35). Fakihlerin yorum farklılıklarından dolayı bu şekilde farklı yaklaşımların ortaya çıktığı görülmektedir. Burada iki rekata kazâ edileceği yönündeki görüş isabetlidir. Nûman Efendi'nin bu noktada ya meseleyi karıştırdığı veya meramını anlatamadığı söylenebilir. Nitekim burada ibraz edilen gerekçeler, "Sadece ikinci rekatta okur, bir, üç ve dördüncü rekatta kıraatı terk ederse" şeklindeki meseleye aittir. Nûman Efendi'nin yukarıda *el-Halebî şağîr*'de (s. 183) geçen cümleyi (تركها في الأولى فقط يقضي أربعاً وعند محمد ثنتين) değerlendirmeden iktibas ettiği anlaşılmaktadır.

11 Müellif, bu şıkta *Halebî kebîr*'de geçtiği şekilde "ikinci rekatta kıraat" ifadesini kullanmıştır. Bk. İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr (Ġunyetü'l-mütemellî)*, 395; İbrâhim Halebî, *el-Halebî şağîr*, 183. (ولو قرأ في إحدى الأوليين لا غير قضى أربعاً عندهما وعند محمد ركعتين) Merginânî, *el-Hidâye*, 1/69; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/459; Aynî, *el-Binâye*, 2/643; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-ḳadîr*, 1/459.

eder. Çünkü bu iki imama göre tahrîme bâtıldır. (İkinci iki rekata) başlamak da aynı şekilde bâtıldır. Ebû Yûsuf'a göre de ilk iki rekâtı kazâ eder. Çünkü ona göre iftitâh (tahrîme) tekbiri sahihtir. Aynı şekilde ikinci iki rekata başlamak da sahihtir. Yine ona¹² (Ebû Yûsuf'a) göre ilk iki rekât fâsîd, ikinci iki rekât sahihtir.¹³

Yedinci Hâl: Birinci ve üçüncü rekatta kıraatı terk etmek. Bu durumda Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı da kazâ eder. Çünkü onlara göre iftitâh (tahrîme) tekbiri sahihtir. Keza ikinci iki rekata başlamak da sahihtir. İmam Muhammed'e göre ilk iki rekâtı kazâ eder. Çünkü ona göre iftitâh (tahrîme) tekbiri bâtıldır. İkinci iki rekât da böyledir (yani ikinci iki rekata başlaması sahih değil, bâtıldır).

Sekizinci Hâl: Birinci ve dördüncü rekatta kıraatın terk edilmesidir. Bu durumda Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı da kazâ eder. İmam Muhammed'e göre ise ilk iki rekâtı kazâ eder.

Dokuzuncu Hâl: İkinci ve üçüncü rekatta kıraatın terk edilmesi hâlinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı da kazâ eder. İmam Muhammed'e göre ise ilk iki rekâtı kazâ eder.

Onuncu Hâl: İkinci ve dördüncü rekatlarda kıraatın terk edilmesi hâlinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı da kazâ eder. İmam Muhammed'e göre ise ilk iki rekâtı kazâ eder. Çünkü önceki illet burada da aynen geçerlidir.

On Birinci Hâl: Üçüncü (/2b) ve dördüncü rekatta kıraatın terk edilmesi hâlinde ittifakla (son) iki rekâtı kazâ eder. Çünkü ilk iki rekatta kazâyı gerektirecek fesâd ve terk söz konusu değildir. (Bu nedenle) son iki rekata başlaması sahihtir. Bütün imamlara göre son iki rekâtın kazâ edilmesi gerekir.

On İkinci Hâl: Birinci ve üçüncü rekatta kıraatın terk edilmesidir. Bu durumda Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre ilk iki rekâtı kazâ etmesi gerekir. Çünkü iftitâh (tahrîme) tekbiri bâtıl olmuştur. İkinci iki rekât da aynı şekilde bâtıl olmuştur. Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı kazâ eder. Çünkü Ebû Yûsuf'a göre tahrîme bâtıl değildir. O itibarla ona (Ebû Yûsuf'a) göre ikinci iki rekata başlaması sahihtir.¹⁴

12 Metinde "onlar" şeklinde geçiyor.

13 Kıraatı terk ettiği için ilk iki rekât fâsiddir. Dolayısıyla kazâ edilmesi gerekir. Fakat tahrîme geçerli olduğu için kıldığı son iki rekât sahih olur. Krş. Aynî, *el-Binâye*, 2/641.

14 Aynî, *el-Binâye*, 2/644; İbrâhim Halebî, *el-Halebî kebîr (Ġunyetü'l-mütemelli)*, 395.

On Üçüncü Hâl: Kıraatin birinci, ikinci ve dördüncü rekatlarda terk edilmesidir. Bu durumda Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre ilk iki rekâtı kazâ eder. Çünkü iftitâh (tahrîme) tekbiri bâtıldır; bu itibarla namaza başlayarak ilk iki rekâtı kazâ eder. Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı da kazâ eder. Çünkü ona göre hem tahrîme hem de ikinci iki rekata başlanması sahihtir.

On Dördüncü Hâl: Birinci, üçüncü ve dördüncü rekatta kıraatin terk edilmesidir. Bu durumda (musallî) İmam Muhammed'e göre ilk iki rekâtı kazâ eder. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre ise dört rekâtı kazâ eder. Çünkü onlara (Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a) göre tahrîme sahihtir. İkinci iki rekata başlamak da aynı şekilde sahihtir. İmam Muhammed'e göre ise tahrîme bâtıldır. İkinci iki rekata başlamak da aynı şekilde bâtıldır. Bu itibarla ilk iki rekâtı kazâ eder.

On Beşinci Hâl: İkinci, üçüncü ve dördüncü rekatta kıraatin terk edilmesidir. Bu durumda (musallî) Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre dört rekâtı kazâ eder. İmam Muhammed'e göre iki rekâtı kazâ eder. Bu meselede de bir önceki meselenin illeti aynen geçerlidir. Sonra bilmiş ol ki, Şâfiî mezhebine göre kılınmaya başlanan (sonra da bozulan) nâfile namazların hiçbirinin kazâsı gerekmez. Nitekim Sadrüşşerîa (ö. 747/1346), (/3a) *Tavzîh* adlı eserinin "Müessir İletlerin Def'i" faslının sonlarına yakın bir yerde bu hususu açıklamış ve (İmam Şâfiî'ye atfen), "Nâfile (namazı) bozan bir kimse, tıpkı abdestte olduğu gibi de kazâ ile yükümlü olmaz, nitekim bu, başlamakla kazâsı vâcip olan bir ibadet değildir" demiştir.¹⁵ Aynı şekilde daha ileride de "Tetavvu olarak başlanılan oruç ve namazın (tamamlanması) vâcip olur; bu konuda İmam Şâfiî'nin aksi görüşü (hilâf) vardır" demiştir.¹⁶ (Böylece) bu mesele bitti.

15 Metnin orijinali için bk. (صَلَاة النَّفْلِ عِبَادَةٌ لَا تَمْضِي فِي فَاسِدِهَا فَلَا تُلْزَمُ بِالشَّرْوعِ كَالْوَضُوءِ) Ubeydullâh b. Mes'ûd. b. Mahmûd Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.), 2/203 vd. Ayrıca bk. Alâuddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr 'alâ Uşûl'l-Pezdevî*, thk. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417/1997), 4/102-103; İzzüddîn b. Abdilfettâh b. Abdilazîz İbn Melek, *Şerhu'l-Menâr* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1965), 300-301.

Şâfiî mezhebinde başlanan nâfile bir ibadetin tamamlanması müstehaptır. Gerek özür sebebiyle gerekse özürüz olsun, namazı tamamlamadan çıkması câizdir. Bu şekilde başlanan nâfile bir namazın bozulması hâlinde onun kazâ edilmesi gerekmez (Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 3/468 vd.; Nevevî, *el-Mecmû'*, 6/446 vd.).

16 Metnin orijinali için bk. (فَتَجِبُ الصَّلَاةُ وَالصَّوْمُ بِالشَّرْوعِ تَطَوُّعًا وَفِيهِ خِلَافُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى) Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh*, 2/207-208.

(Burada) Hanefîlerin nezirle alakalı görüşleri eksik kalmıştır. Bunun izahını istersen Habîr olan Allah'ın lütfuyla onun kıymetli eseri *Tavzîh*'e müracaat et.¹⁷

Metaı az olan (Nûman Efendi), bu (risâleyi) talebeye kolaylık olması amacıyla ve bakıp okuyanların bol dua etmesi niyazıyla kaleme almıştır. Ey Allah'ım, (bu risâlenin) musannifini, yazarını ve bakıp okuyanını peygamberlerin hürmetine bağışla. Âmin. (Böylece) risâle tamamlanmış oldu.

17 Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh*, 2/203-209. Muâriz, müddeînin delilini, onun beyan ettiği hükmün tam nakîzine delil olarak değil de, o hükmün nakîzini (zıddını) müstelzim olan (gerektilen) başka bir hükme delil olarak ikâme ederse buna “aks” denir. Bir başka ifadeyle “aks”; illetin yokluğuyla hükmün de yok olmasıdır. Mesela Şâfîlere göre nâfile namaz bir ibadettir. Bu namaz fâsid olunca tamamlanması gerekmez. Binaenaleyh tıpkı abdestte olduğu gibi, başlandıktan sonra terk edilse bu namazın kazâsı da gerekmez. Yani başlanan bir abdest bozulsa, bu abdestin tamamlanması vâcip değildir. Buna karşı Hanefîler şöyle demektedir: Abdest de namaz gibi ise o takdirde abdest de namaz da gerek nezretmek ve gerekse başlamakla vâcip olmalı veya olmamalı. Oysaki namazın vâcip olmaması bâtıldır. Çünkü nezretmekle namazın edâsı ittifakla vâcip hâle gelir. O hâlde namaz nezirle vâcip olduğu gibi başlanmasıyla da edâsı vâcip hâle gelir. İşte Hanefîler, bu meselede Şâfîlerin bu konudaki deliline istinaden nezir ile şürû hakkında müsâvâtın vücûbunu ispat etmişlerdir. Bu ise esasında başka bir hükümdür. Fakat Şâfîlerin istilzam ettikleri hükmün nakîzini müstelzim bulunmuştur.

Şöyle de ifade edebiliriz: Şâfî fakihleri başlanan nâfile bir namazın bozulması hâlinde kazâsının gerekmeyeceği görüşündedir. Bu fakihlere göre nasıl ki bozulan bir abdestin kazâ edilmesi gerekmiyorsa, aynı şekilde bozulan nâfile bir namazın da kazâsı gerekmez. Buna karşın Hanefîler bu yaklaşımın isabetli olmadığını iddia ederek şöyle derler: Abdestle nâfile namazı eşit düzeyde görmeniz isabetli değildir. Çünkü başlanan veya nezredilen bir abdestin bozulması hâlinde bunun tamamlanması gerekmez. Ama nezredilip bozulan nâfile bir namazın kazâsı vâcip olur. O hâlde başlanıp da bozulan bir nâfile namazın kazâsı da nezir gibi vâcip olur. Abdestle namazın kıyaslanması uygun değildir. Geniş bilgi için bk. Abdülazîz Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/100-102; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh* (*Telvîh*'le birlikte), 2/203-209; İbn Melek, *Şerhu'l-Menâr*, 300-301; Bilmen, *İstılâhât*, 1/191.

EK: Çizelge

Risâlede geçen on altı hâl, aşağıda bir çizelge hâlinde özetlenmiştir. Çizelgede kullanılan kısaltmalar şöyledir: **R**: Rekat, **K**: Kıraat, **T**: Terk

	1R	2R	3R	4R	Ebû Hanîfe	Ebû Yûsuf	İmam Muhammed
1	T	T	T	T	2	4	2
2	T	K	K	K	4	4	2
3	T	K	T	T	4	4	2
4	K	K	T	K	2	2	2
5	K	K	K	T	2	2	2
6	T	T	K	K	2	2	2
7	T	K	T	K	4	4	2
8	T	K	K	T	4	4	2
9	K	T	T	K	4	4	2
10	K	T	K	T	4	4	2
11	K	K	T	T	2	2	2
12	T	T	T	K	2	4	2
13	T	T	K	T	2	4	2
14	T	K	T	T	4	4	2
15	K	T	T	T	4	4	2
16	K	K	K	K	-	-	-

(**Not:** İkinci sırada yapılan hataya yerinde işaret edilmiştir.)

Kaynakça

- Abdülazîz Buhârî, Alâüddîn b. Ahmed. *Keşfü'l-esrâr 'alâ Uşûli'l-Pezdevî*. thk. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417/1997.
- Akgündüz, Ahmet. "Dürerü'l-Hükkâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/27-28. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Arıcan, Kazım. "Numan Sabit'in Husun ve Kubuh Risâlesi". *Kültür Tarihimizde Sivaslı Bir Aile Sarıhatipzadeler*. ed. Alim Yıldız, 313-321. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Aslanoğlu, İbrahim. *Sivas Meşhurları*. 2 Cilt. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.
- Aşkun, Vehbi Cem. *Sivas Şairleri*. Sivas: Kâmil Matbaası, 1948.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1990.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd. *el-İnâye 'ale'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef. *el-Müntekâ şerhu'l-Muvaţta'î'l-İmâm Mâlik*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1332.
- Bardakoğlu, Ali. "Butlân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/476-478. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1967.
- Demir, Halis "Numan Sabit'in selam Risalesi". *Kültür Tarihimizde Sivaslı Bir Aile Sarıhatipzadele*. ed. Alim Yıldız, 287-299. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Emîr Pâdişâh, Muhammed Emîn. *Teysîru't-Taḥrîr*. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Halebî, İbrâhim b. Muhammed. *el-Halebî kebîr (Ġunyetü'l-mütemellî)*. Dersâdet: Ârif Efendi Matbaası, 1325.
- Halebî. *el-Halebî şağîr (Muḥtaşaru Ġunyeti'l-mütemellî)*. Dersâdet: Sahâfiyye-i Osmâniyye Şirketi Matbaası, 1312.
- Has, Şükrü Selim. "Halebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/231-232. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn. *Reddül-muḥtâr 'ale'd-Dürri'l-muḥtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbn Melek, İzzüddîn b. Abdilfettâh b. Abdilazîz. *Şerhu'l-Menâr*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1965.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhim. *el-Baḥru'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*. Beyrut: Dâru'l-Ma'ri-fe, 1413/1993.
- İbn Rüşd (hafîd), Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muḥteşid*. thk. Mâcid el-Hamevî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1416/1995.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethü'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Kahraman, Abdullah. "Sivaslı Numan Efendi ve Yevmu'l-Hacci'l-Ekber adlı Risalesi". *Kültür Tarihimizde Sivaslı Bir Aile Sarıhatipzadeler*. ed. Alim Yıldız, 273-286. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Kallek, Cengiz. "el-Hidâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/471-473. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

- Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdris. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd. *Bedâi'ü's-şanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Kılıç, Ünal. Numan Efendi'nin Risâletü'l-İ'tikâfiyye Risâlesinin Metot ve Muhteva Bakımından İncelenmesi". *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatıpzadeler*. ed. Alim Yıldız, 301-312. Sivas: Buruciye Yayınları, Sivas, 2011.
- Mâverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebir*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994.
- Merginânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. b.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz. *Dürerü'l-bükkâm fi şerhi Ğureri'l-ahkâm*. İstanbul: y.y., 1308.
- Muhammed eş-Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Câmi'u's-şagîr*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1406/1986.
- Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyiddîn b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mübezzeb*. thk. Muhammed Necîb el-Mutî. Kâhire: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1415/1995.
- Özel, Ahmet. *Hanefi Fıkıh Âlimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1990.
- Özköse, Kadir. "Numan Efendi'nin İki Risâlesi Çerçevesinde Tasavvufi Görüşleri". *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatıpzadeler*. ed. Alim Yıldız, 331-352. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Ruhaybânî, Mustafa Süyûtî. *Meţâlibu üli'n-nühâ fi şerhi (Ğâyeti'l-müntebâ)*. Beyrut: y.y., 1415/1994.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed Ahmed b. Ebî Sehl. *Uşûlü's-Serahsî*. thk. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1436/2015.
- *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1989.
- Sadrüşşerîa, Ubeydullâh b. Mes'ûd. b. Mahmûd. *et-Tavzîh*. Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts. (*Telvîh* ile birlikte).
- Şahin, Salih. "Sarıhatıpzâde Seyyid el-Hac Numan Efendi". *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatıpzadeler*. ed. Alim Yıldız, 181-231. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı - Edgüer, Rıdvan Nafiz. *Sivas Şebri*. haz. Recep Toparlı. Sivas: Sivas Ticaret Odası Yayınları, 1998.
- Yavuz, Galip. "Risâletün fi Hakkı's-şiiir". *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatıpzadeler*. ed. Alim Yıldız, 323-329. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Yekbaş, Hakan. "Sarıhatıpzâdelerden Numan Sâbit Efendi ve Bilinmeyen Mirâciyesi". *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatıpzadeler*. ed. Alim Yıldız, 233-266. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Yıldız, Alim. "Sarıhatıpzâde Ailesi Şairleri". *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatıpzadeler*. ed. Alim Yıldız, 92-98. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.

Muftī of Sivas Numan Efendi’s Pamphlet Regarding the Recitation in Supererogatory Prayers

By Prof. Sabri ERTURHAN

In this article, the pamphlet which Muftī of Sivas Numan Efendi (1692-1768) wrote about leaving recitation of the Qur’an in one or more rakahs of a four rakah nafl prayer is discussed.

In the article, after the information about the life and scholarly personality of the author, the basic physical specification of the pamphlet, contents, source and the followed methods are introduced, and then general information about the recitation in nafl prayers is given.

The author explains the reason for the writing of Risala (The Treatise) as follows: I wrote this treatise when some of my friends asked about sixteen issues in Nafeles chapter in *Halebî* and “The view of Imam” (among the first) is like the first, and the second is the second” what the sentence means and again, within this framework, on the question of what are the reasons for the alliance (ittifaq) and opposition (ikhtilaf) of the three Mujtahids.”

The principles of Abu Hanifa with his students Abu Yusuf and Imam Muhammad on how will the leaving of recitation of the Qur’an in a four rakah nafl prayer, effects the correctness of the prayer, which also are the basis of Numan Efendi’s pamphlet, are presented.

It appears that the author did not refer to the excessive sources in his Risala. Risala focuses on expressions that are obscure (mupham) and difficult to understand in the book of Halabi fiqh. The author says that he benefited from Hidāye and Dürer in order to overcome these obscures in *Halebî*. The main sources used in the Risala are *Ġunyetu’l-mutemellî fî sharḥi Munyeti’l-muṣallî*, that is famous for the name Halebî Kebîr, written by Ibrâhîm al-Halebî (d. 956/1549), al-Hidāya written by Burhâneddin el-Merġînânî (d. 593/1197), *Dureru’l-bukkâm fî sharḥi Ġureri’l-aḥkâm* written by Molla Hüsrev (d. 885/1480) and *al-Tavdîh* written by Sadrusheriâ al-Sânî Ubeydullah b. Mas‘ûd (d. 747/1346).

Numan Efendi started his Risala with Basmala, Hamdala and Salvala, adhering to the tradition which was settled in classical sources. After briefly introducing himself, the author said the reason for the spelling of the book and underlined that this was the clarification of the existing obscurity in *Halebî*. The author, after explaining the principles of Abu Hanifa, Abu Yusuf and Imam Muhammad on the subject, lists these sixteen issues as a formula. In the Risala, reference was made to the limited number of fiqh sources mentioned above, after giving the opinions of Hanafis, the established rules of the Shafi'i sect were mentioned, the details of the subject have not been entered, but only by referring to Tavdih. Since Risala is a basic level of response to the demands, the main sources of fiqh have not been consulted to the Qur'an, Hadith and other secondary religious evidence, comparison, preferences and criticism were not included among the opinions, it was contented with the transfer of the existing ijtiħad.

In the section where the booklet is examined, first the original text and then its revised form are presented, the errors and deficiencies detected in the original text were tried to be revealed and corrected.

The translation of the booklet was made with the idea of making it beneficial to a wider audience, and additional information and explanations were made partly within this translation.

After the translation, the sixteen cases listed in the booklet were tried to be summarized as a chart.

It should be stated that the booklet meets an important need. If the booklet which was written in Arabic in accordance with the requirements of the period were written in Ottoman Turkish, we estimate the benefited audience would have been wider.

Partly violating Arabic grammar rules in the booklet has made the text difficult to understand. The absence of another copy of the booklet is also another difficulty.

We should note that the booklet is able to meet an important need both in the period of compiling and today, explanation of the situations that may arise with not only specifications but also descriptions with justifications makes the booklet more original.

According to our determination, it is understood that Numan Efendi was the first person to discuss the sixteen cases in question together with their justifications.

Keywords: Islamic Jurisprudence, Prayer, nafl (supererogatory) prayer, recitation of Qur'an in prayer, invalidity, corruption, Numan Efendi, Sivas